

Priopćenja

TKO JE ZAPRAVO OTKRIO AMERIKU?

Franjo ŠANJEK

U Parizu je prošle godine objavljena zanimljiva rasprava Amerikanca Ivana van Sertima *Oni su tamo bili prije Kristofa Kolumba (Ils y étaient avant Christophe Colomb*, izd. Flammarion, Paris 1981, 313 str. i 15 list. fotodokumenata i zemljopisnih karata).

U vezi s otkrićem Amerike dosad se uglavnom raspravljalo o Kolumbu (da li je bio rodom iz Genove, Kastiljanac ili Portugalac) i konkvistadorima. Ivan van Sertima proširuje ove rasprave na pitanje: Tko je zapravo prvi stigao na američki kontinent? Današnji se amerikanolozi više-manje slažu u tome da su Vikinzi u X. i XI. stoljeću došli do atlantske obale Kanade i Sjedinjenih Američkih Država (saga o Eriku Crvenom!),¹ iako tamo nisu ostavili vidljivijih tragova. Na temelju ne malog broja historijskih zapisa najrazličitije provenijencije autor gore navedene knjige pretpostavlja da su pomorci Malija, s obala današnje Senegambije, povratnom ekvatorijalnom strujom u XIV. stoljeću stigli do obala Srednje Amerike. Svoju pretpostavku potkrepljuje dokazom iz filologije. Naime, Kolumbo je na otoku Haiti zapazio da urođenici vrhove strelica prave od metala *gua-nin*, koji izgovorom i značenjem odgovara izrazu afričkog mandingo jezika. Čak je i sastav metala isti: 18 dijelova zlata, 6 srebra i 8 dijelova bakra. Urođenici su ispričali Kolumbu da su ovakve strelice na otok donijeli crni ljudi koji su došli s juga i jugoistoka. Španjolski vojnici, koji su pod vodstvom Vasca Núñeza Balboe 1513. otkrili obale Tihog oceana, izjavili su prvom povjesničaru Novog svijeta Pedru Martiru d'Anghieri da su u predjelu Dariéna (Panama) u indijanskim naseljima nailazili na zarobljenike crne puti. Ova pričanja potvrđuje i dominikanač Gregorio Garcia.

Zatravljen divovskim bazaltnim glavama crnačkog izgleda (Tres Zapotes, La Venta i Monte Alban u Meksiku), monumentalnim piramidama (Chichen Itza, Uxmal, Tajin itd.) i sarkofazima s balzamiranim tijelima svećenika i vladara (Palenque), vrlo sličnih onima iz Egipta, Ivan van Sertima zaključuje na uzročnu vezu drevnog Egipta s ameri-

1 Vikinzi su 861. otkrili Island, 875. Groenland, a 1000. Ameriku, između Labradora i Massachusettsa. Između 1003. i 1030. Vikinzi u Americi pokušavaju kolonizirati tri predjela uz atlantsku obalu: Helluland (zemlju škrljaca), Markland (zemlju šuma) i Veinland (zemlju vinove loze). Usp. R. Taton, *La science antique et médiévale*, Paris 1966, str. 638; M. Mahn-Lot, *La découverte de l'Amérique*, Paris 1970, str. 12-19 i 95-99 (dokumenti).

uenisse in illam regionem homines barbaros a remotis partibus cum nauibus riuicis uenisse uniuersos similes. Qui condiderunt illas uicinas ac per aliquot inhabitauerunt annos. Postea elapso quodam temporis spacio nauis simul atque homines ex eorum patria uenire ceperunt. Quod animaduersi aduergentes aduenisse eorum ma mouere et eis paulatim bello fame omnique uepantis inopia ad nihilum deducunt remanentibus deortis eorum ciuitatibus que per longum temporis cursum sunt sic diruta. Vides nunc luce clarius omnia conuenire uidelicet Historicorum riuicis eorum regionum ad Europa et Africae Intima edificauerunt uicinas atque. Quae inter incolae huiusmodi reuum gentium haberi potest memoria. Tempore Carthaginiensium respublica illas regnas fuisse detecta. sed quoniam Carthaginienses et potuam in illis habuerunt iurisdictionem, et se addiderunt eadice.

uicis. cum post deecationem illarum regnarum ut contra eo auctoritatibus scriptis adducit et eo memoria que inter Indos habent, me non ex necessarium uicinarum uestigiis auent in auctores. In quacum Carthaginienses ab sole festiuitatem comitia agitare et habitare cepissent spum panti. Des nequis deinceps inuolam ingredierunt potuam capitis inceduise cui sententiae Indorum supra dicta uerba satis conuadent et circuitum uestigia de quibus satis scriptis. Cum ergo omnia predicta accidissent ante Carthaginem a romanis captam iurisdictione illarum non potuit ad romanum delatui imperium, nec tempore Carthageorum regum ac ratione summus potu refectio habuit sui concedendi eis regibus hispanie bene autem auctoritate uicini atque Christi et no hoc et non romani imperij titulo accepouit illam iurisdictionem in illa prima deecatione postquam alie ualide oris sunt et legitione auent.

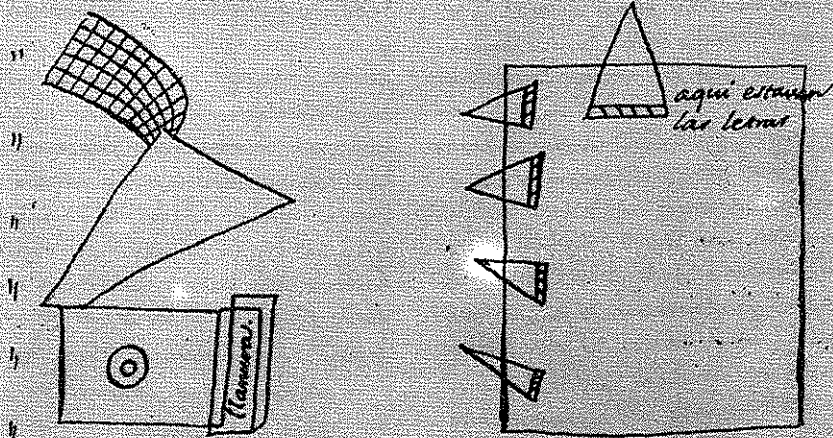
Bloomington, Indiana University Library, Ms. Phillipps 11798, fol. 67v–68r: Vinko Paletin pripisuje Kartazanima podrijetlo monumentalnih spomenika na Yucatánu (Meksiko).

ćkim civilizacijama. Po njegovom mišljenju ovaj se utjecaj jasno izražava na spomenicima tzv. olmečke civilizacije uz obale Meksičkog zaljeva. Olmeci su, naime, narod nejasnog podrijetla s izraženim karakteristikama mongoloidne, negroidne i mediteransko-semitske rasne tipologije. Daljnju sličnost autor nalazi u upotrebi kalendara i kultu. Na osnovi svega zaključuje da su graditelji ovih veličanstvenih spomenika olmečke civilizacije Feničani, vrsni pomorci starog svijeta koji su do obala Meksičkog zaljeva doplovili pod pokroviteljstvom faraona nubijske dinastije (tzv. crnih faraona) u VIII. stoljeću prije Krista.

Iz knjige se vidi da autoru nije poznata rasprava Vinka Paletina „O pravu i opravdanosti rata protiv nevjernika Zapadne Indije“, koji kao sudionik osvajanja Yucatána opisuje svoje dojmove u susretu s civilizacijom Maya.

Evo Paletinovih dojmova iz Chichen Itze (Yucatán): „Druga pokrajina naziva se Ciciniza, gdje mislim da se sada nalazi Nova Salamanca. Grad je 1533. utemeljio Francisco de Montejo mlađi, ali jer su nas Indijanci počeli uznemirivati, morali smo

" eran de Africa de Caraginenses, las quales letras hacia
 el dia de hoy esta alli puestas, i puede v. Mag.^o saber
 " de que lenguaje son. Cerca a aquella torre era una
 " fuente muy hermosa q. mana, i encima de las torres
 " havia muchos i muy antiguos arboles fructiferos de
 " gran ^{tiempo} ~~hermosura~~ la figura es asi:

" Y entonce algunos de nosotros los mas curiosos, maravillados
 " de ver de los tales edificios muchas veces aporre preguntamos
 " muy a aquellos indios: aquellas casas i ciudades de donde i
 " viene, q. algun tiempo fueron edificadas, q. q. era. Todo pu-
 " tamente confundenos i decian, q. ellos sabian de sus antec-
 " pasados por muchos años pasado, q. venian en barbares
 " aquellas regiones de muy lejos partes con navio, asi co-
 " mo nosotros venis, i demoramos a nosotros, lo q. fundaron
 " aquellas ciud. i las moraron por alg. años: pero despues
 " andando el tiempo cesaron venir navio i gente de aq.
 " tierra, lo qual los otros años ^{de} cuando comenzaron a morar

napustiti to mjesto u kojem se još vide ostaci starih građevina. Vidi se također i sedam kula, ali Indijanci ne stanuju u njima. Po svim tim zgradama i kulama ima likova pješaka i naoružanih vojnika, bradatih, s oklopom, kacigom i drugim predmetima. Imaju britke mačeve, koplja i sjekire poput amazonki, a sve je naslikano poput vojske u pokretu. Na tim kulama bila su dva reda slova, ali ih nitko od naših nije uspio razumjeti, jer nisu bila ni latinska, ni grčka, ni hebrejska. Ta su slova potjecala, koliko mi se čini, iz Afrike, iz Kartage. Još i danas se tamo nalaze, pa vaše veličanstvo može utvrditi kojem govoru pripadaju. U blizini one kule tekao je prekrasan potok, a naokolo je bilo mnogo stabala voćaka iz drevnog doba.

Neki od nas, oni znatizelniji, diveći se tim građevinama, više su puta pojedinačno ispitivali tamošnje Indijance što su te kuće i razrušeni stari gradovi koji su tu nekoć prije bili podignuti. Svi su oni složno odgovarali da su čuli od starijih kako su u one krajeve pred mnogo godina lađama doplovili bradati ljudi, koji su došli iz daleka kao što i mi dolazimo, pa i nama slični, koji su osnovali one gradove i neko vrijeme u njima boravili. Kasnije, kako je vrijeme prolazilo, prestadoše pristizati ljudi i lađe iz one zemlje. Videći to, njihovi su ih pradjedovi počeli napadati: prvo su ih izmorili ratom i glađu, a zatim pobili i uništili. Njihovi su gradovi ostali pusti i razoreni i još uvijek stoje tako razrušeni i istrošeni od dugog vremena. Jasno je – zaključuje Vinko Paletin – da se tu sve podudara: povijest, položaj zemlje i udaljenost onih krajeva od Evrope i Afrike kao i obilježja na građevinama.”

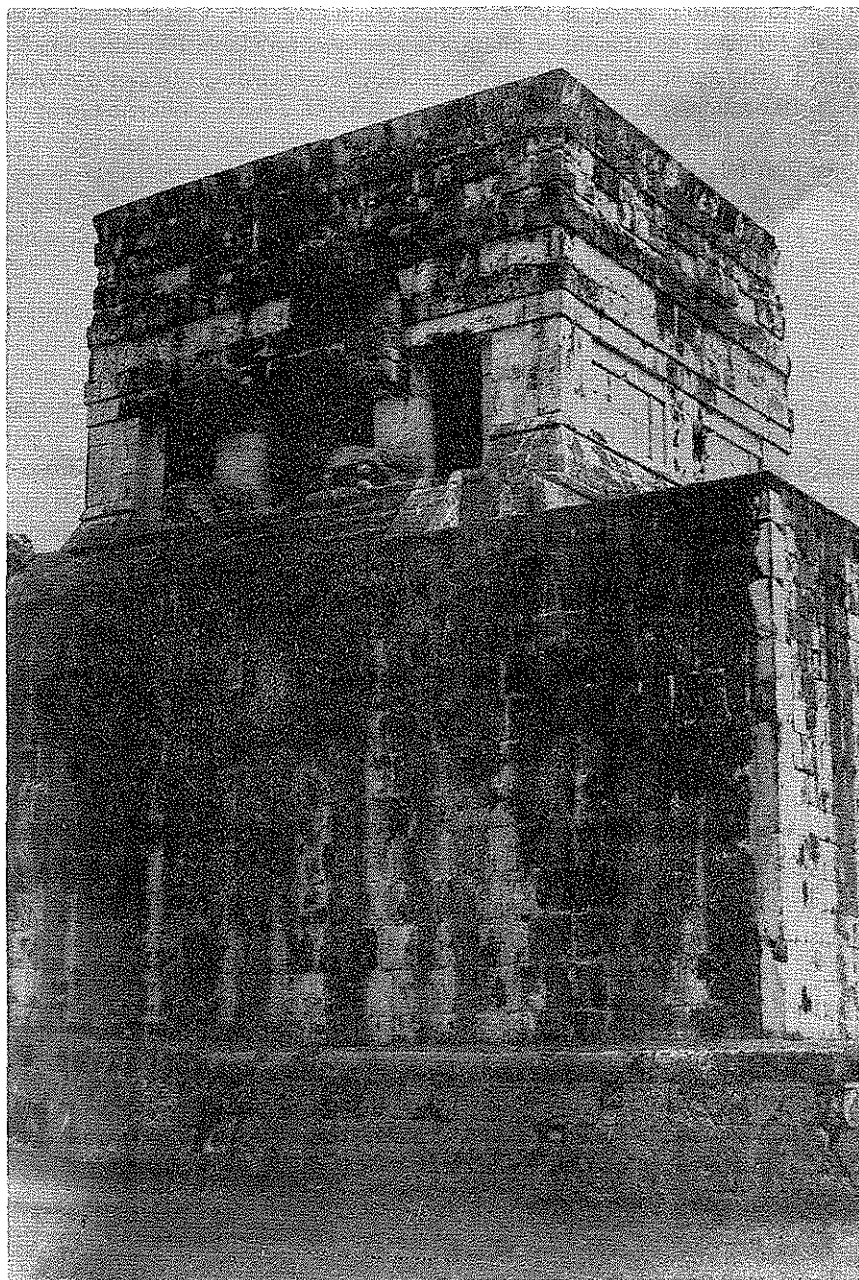
Dokazujući prava španjolskih kraljeva na Novi svijet, Vinko Paletin pretpostavlja da su „one zemlje bile najprije rimske i kartaške. Nakon toga su katolički kraljevi [Španjolske], puni žara za širenje vjere i ne žaleći troška, poduzeli sve da pod zapovjedništvom Kristofa Kolumba otkriju one zemlje. Papa je, kao vrhovni sudac svih vladara, zemlje koje su nekoć pripadale Rimskom imperiju pravno prenio na španjolske kraljeve koji su... u snazi istoga prava spomenute zemlje i pokrajine s pravom i zakonito zaposjeli, pokorili i potčinili svojoj vlasti.”²

Da bi čitatelje uvjerio u argumentiranost svojih stavova Vinko Paletin ističe da „Krist ima vlast nad svime, a kako je njegov namjesnik [na zemlji] papa, on je mogao prenijeti to svoje pravo, kao što je i prenio, na Španjolsku. Kao dokaz za ovo drugo navodi se: Rimski imperij imao je vlast kako na Istoku tako i na Zapadu, pa povjesničari govore kako su Kartażani krenuli da nasele Zapadnu Indiju, te se to spominje u ovim spisima: Aristotel u knjizi *De mirabilibus auscultationibus*, Diodor Sicilski u svome djelu *Bibliotheca historica*,³ te Plinije [Stariji] u svojoj *Naturalis historia*⁴ kažu da se izvan Herkulovih stupova [Gibraltara] u Oceanu, i dalje od Gorgonskih otoka, prema strani gdje sunce zalazi, na trideset ili četrdeset dana plovidbe, nalaze dva vrlo velika

2 L. Hanke – A. Millares Carlo, *Cuerpo de documentos del siglo XVI*, Mexico 1943, str. 29–31; hrv. izd. u prijevodu I. Mihojevića, *Croatia christiana periodica*, II. (1978) 2, str. 120–121, i K. Budora, *Kapi krvi, kapi mora*, izd. Globus, Zagreb 1979, str. 450–451.

3 Diodor Sicilski, *Bibliotheca historica*, 1. VI, 7.

4 Plinije Stariji, *Naturalis historia*, 1, VI, 31.

Chichen Itza (Yucatán): Hram jaguara. Vinko Paletin pretpostavlja da su drevni Kartażani graditelji ovih monumentalnih zdanja.

otoka, koje su nazvali Hesperidskim otocima,⁵ a ti su otoci pripadali Kartazanima. Tako se dogodilo da su Feničani, ploveći mnogo dana Oceanom nedaleko do Libije, prisiljeni olujama, doplovili do tih otoka, i videći veliku sreću i obilje na tim otocima, obznanili to i drugima. Njihovi nadstojnici i upravitelji su kasnije pod smrtnom kaznom zabranjivali da itko plovi onim stranama kako bi se oni, ako bi jednoga dana pali u nemilost, mogli skloniti u to nepoznato mjesto.⁶

Palenque (Meksiko): Niz hijeroglifa Maya. Ovo zagonetno pismo, koje Vinko Paletin pripisuje geniju starih Feničana, redovito ujedinjuje ljudski profil i simboličke znakove.

5 Hesperidi (gr. „hespera“, zapad), mitski otoci za koje su stari geografi i pomorci pretpostavljali da se nalaze negdje u Atlantskom oceanu, uz zapadnu obalu Afrike. Obično se misli na Kanarske otoke ili otoke Zelenog rta, južno od ekvatora. Usp. M. Mahn-Lot, *La découverte*, str. 88; F. Šanjek, *Korčulanin Vinko Paletin*, str. 119.

6 Ovdje Vinko Paletin doslovno prepisuje Diodora Sicilskog (prema Ovidiju). Usp. F. Hoefler, *Bibliothèque historique de Diodore de Sicile*, sv. II, Paris 1865, str. 19–20. Diodor Sicilski govori o Libiji, kao i Paletin u *De iure belli* („Verum Phoenices per Oceanum mare iuxta Lybiam navigantes“, usp. Phillipps Ind. 11798, fol. 61v), dok u Muñozovoj transkripciji stoji „Lidia“.

Nitko ne sumnja — zaključuje Paletin — da su ta dva Hesperidska otoka ona što ih nazivamo Hispaniola (Haiti) i Kuba ili Fernandina, jer povijesti se s time u svakom pogledu podudaraju i nalaze se u Oceanu prema zalazu sunca. Do tih sretnih i blaženih otoka, kako to Španjolci svagdano potvrđuju, ima trideset do četrdeset dana plovidbe. I ne treba se čuditi da se u naše vrijeme taj put i brže prevali, jer stari nisu bili tako okretni u ovoj vještini.”⁷

Knjiga Ivana van Sertime obiluje podacima kojima se želi dokazati uzročna veza između procvata olmečke civilizacije u Americi i ponovnog uspona Egipta za vladanja tzv. crnih faraona, tj. između 1085. i 654. godine prije Krista. Kao što smo već istaknuli, autor knjige *Oni su bili tamo prije Kristofa Kolumba* pronalazi mnogobrojne veze koje se očituju u graditeljstvu (piramide), skulpturi (figure ljudi s negroidnim i mediteransko-semitskim obilježjima), pismu (paralelizam egipatskih hijeroglifa i ideografskog pisma Maya na Yucatánu i u Gvatemali), kalendaru, načinu pokopavanja (balzimiranje), religiji (kultno žrtvovanje ljudi), društvenom uređenju (organizacija rada), načinu prehrane itd. Ipak ne treba zaboraviti da Kolumbovo otkriće Amerike predstavlja prvu kontinuiranu vezu Staroga svijeta s Novim.

⁷ *Cuerpo*, 28–29; *Croatica*, 119; *Kapi krvi*, 448–449. O Feničanima u Americi vidi P. Gaffarel, *Histoire de la découverte de l'Amérique*, sv. I, Paris 1892, str. 42–88.